

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
КАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Ю. О. Шилов

**Давня історія
України
у контексті
світової
цивілізації**

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Юрій Шилов

ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
в контексті світової цивілізації

Навчальний посібник

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

ББК 63.3(4УКР)41я73
Ш59

Рецензенти: *А. В. Панібудьласка* — канд. іст. наук, доц.
Є. Д. Петренко — канд. іст. наук
В. П. Каленяк — д-р філософії

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 3 від 28.03.07)

Шилов Ю. О.

Ш59 Давня історія України в контексті світової цивілізації: Навч. посіб. — К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. — 280 с. — Бібліогр. : с. 180–183.

ISBN 966-608-703-0

Давня історія — це період від зародження цивілізації (державності) до кінця античності (давної історії європейської цивілізації). У Європі цей період охоплює XIII ст. до н. е. — V ст. н. е.: від Троянської війни до падіння Римської імперії. Вихід Русі (як Україну здебільшого називали до XVIII ст.) на історичну арену датують початком середньовічної історії, коли східні слов'яни прийняли християнство. Проте історична пам'ять слов'ян сягає часів існування мамонтів, які зникли в Європі близько 11 тисячоліть тому. У навчальному посібнику викладено давню історію слов'ян та їхніх пращурів (7000–6200 рр. до н. е. — 430–988 рр. н. е.) на підставі знаних нині джерел — і відомих здавна, і відкритих в останні роки.

Для студентів, науковців і всіх, хто цікавиться витоками української — слов'янської — європейської — індоєвропейської — загальнолюдської цивілізації.

ББК 63.3(4УКР)41я73

ISBN 966-608-703-0

© Ю. О. Шилов, 2008
© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2008
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008

Вступ

ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Україна завершила свою давню історію (близько 7000 р. до н. е. — 430 р. н. е.) під назвою Русь. До Русі Праукраїнська держава та її складові мали назви Арсанія, Дандарія, Оріяна, Аратта та ін. Їхні культури, як згодом і культура України, стали частиною надбання загальнолюдської *цивілізації* тобто *державності*.

Будь-яке явище слід вивчати всебічно і глибоко. Це стосується також цивілізації. Розуміння її складників викривлено внаслідок заангажованості, політичної залежності науки, національних традицій тощо. Це, зрештою, негативно впливає на людство загалом, оскільки неправильно зображена науковцями картина буття закладає хибі політичного курсу, що далі призводить до смертоносних конфліктів. Україна не є винятком. Над знаннями про її історію та культуру тяжіють застарілі доктрини, які упродовж тисячоліть формувалися внаслідок панування чужинських влад та ідеологій варягів, татар, поляків, росіян, євреїв... Настав час досягнути істини — задля блага не лише українців, а й згаданих та інших народів.

Нині в академічній історіографії співіснують — деколи переплітаючись — дві традиції, які умовно можна назвати офіційною та народницькою.

Перша трактує історію у межах класових формацій: рабовласницької, феодальної, капіталістичної. Її ідейно-методологічні засади базуються на відповідних творах: Біблії, давньогрецьких “Іліаді” Гомера й “Історії” Геродота, “Повісті врем’яних літ” православного монаха Нестора тощо. На ці джерела опираються історіографії і “богобоязних” часів царату, й “історичного матеріалізму” радянських років. У незалежній Україні “демократичні” видання історії країни продовжують дотримуватися офіціозу. Йому притаманно відтворення давньої історії переважно за археологічними даними — тобто за тими речовими залишками, які можуть віками зберігатися в землі. Але ж вони лише частина джерелознавчої бази, до складу якої входять також дані інших допоміжних дисциплін історичної науки:

етнографії, лінгвістики, антропології, археоастрономії та ін. Їхні матеріали теж містять інформацію про минуле, — проте не в уламках посуду тощо, а в існуючому побуті, мові, людському естві, взаєморозташуванні небесних світил.

Друга традиція відтворення минувшини спирається на історичну пам'ять народу, закорінену в докласовій, общинній формації. У ній ще не існувало релігійних і політичних обмежень, і це вимагає від дослідників адекватного ставлення до фактів, правильної їх систематизації та висновків. Тут на перший план виходять не археологія (речознавство) й антропологія (що вивчає останки пращурів), а лінгвістика (мовознавство) разом із етнографією — описом і дослідженням народних традицій. Істина понад усе! Вона неначе міст між минулим і майбутнім, тому її не можна ламати на догоду сьогоденним потребам держави. Навчальний посібник “Давня історія України в контексті світової цивілізації” дотримується народництва.

Дві окреслені традиції відображають так зване двоєвладдя (з відповідними ідеологіями, або “вірами”), яке встановилося на Русі від часів вокняжіння варягів і зберігається, як пережиток, донині. А тоді на одвічну (від 7000–5400 рр. до н. е.) общинну державність пращурів, очолювану жерцями, нашарувалася вторинна (від 862 р.), класова державність під проводом воїнів. Це були князі прибалтійських слов'ян, загони яких мандрували торговельно-військовим шляхом “із Варяг в Греки” (між узбережжями Балтики та Візантії), допоки не “угніздилися на престолі у Києві” — в центрі того шляху. Це було закономірне у тогочасному розвитку суспільства. Варяги-чужинці укріпили свою владу візантійським християнством, оскільки не змогли обґрунтувати своєї узурпації рідною вірою мешканців. На цій ідеології сформовано офіційну історію... Найголовніше завдання нашої книги — повернути пріоритет народній (=общинній) історії, а також зняти протиріччя між нею й офіціозом.

Наш посібник призначений для підготовки студентів — майбутніх фахівців, які вмітимуть правильно оцінити, скерувати, організувати політичні курси, обираючи їх оптимальні течії. Це будуть фахівці-патріоти, які визначатимуть місце й перспективи держави в контексті розбудови щасливого майбуття всього людства.

Навчальний посібник розроблено на основі наукових досягнень вітчизняних та іноземних істориків, культурологів, філософів, а також інших гуманітарних і природознавчих наук. Акцент зроблено на найменш вивчений, проте політично і релігійно найбільш викривле-

ний період виникнення й засадничого формування цивілізації (=державності), — так зване язичництво ('народність' або 'націоналізм').

Основні завдання посібника:

- розширити й поглибити знання студентів з історії України, індоєвропейської спільноти народів, Євразії та Європи;
- показати взаємозумовленість обсягу та якості наукових джерел для висновків і реконструкції минувшини;
- проаналізувати взаємозв'язок наукових картин і політичних доктрин, послідовність розвитку тих та інших;
- закласти основи розуміння сучасності та передбачення майбуття на засадах минулого, а також об'єктивного історизму;
- формувати етнічну та національну свідомість;
- утверджувати патріотизм, конструктивний щодо іноземного оточення та інтересів.

Усі народи — брати у своїх “мовних сім'ях” (яких мовознавці-лінгвісти налічують на Землі близько 2500), родичі у спільноті землян. І кожен народ несе відповідальність не тільки за гармонійне співіснування з іншими народами, а й за власне становище у загальнолюдському організмі. Такий стан речей повинен відповідати всесвітньому *Інформаційному ПОЛЮ*, яке пращури з давніх-давен вважали *Все-знаючим БОГОМ*.

I. Передмова

ДАВНЯ ІСТОРІЯ ЗАГАЛОМ І УКРАЇНИ ЗОКРЕМА

1. Початок історії та його дослідження

Історія — це вчителька життя. Так повчали пращури, маючи на увазі *розповіді* про минулі події. Проте первинне значення слова *історія* — це (богодане) знання, наука (загалом), (істинна) інформація [Трубачев О. Н. Труды по этимологии. Слово · История · Культура. — М., 2004. — Т. 1. — С. 411].

Державна (цивілізована) минувшина Греції, де вперше була написана “Історія”, розпочалася з Троянської війни кінця II тис. до н. е. Її вважають початком європейської історії — минувшини, відображеної в писемних пам’ятках. Дописемне минуле — доісторичне, або первісне. Дані про нього містять перекази й міфи, етнографічні та лінгвістичні пережитки, археологічні пам’ятки, антропологічні останки тощо. Спираючись на відповідні наукові дисципліни, які вивчають речовинні, мовні, побутові, посмертні залишки, історична наука може проникати до витоків людства.

За сучасними даними, перехід мавпи до людини розпочався в Північній Африці 2,5 млн р. н. Близько 1 млн р. н. перші люди — неандертальського типу, який передував сучасному — з’явилися на території України (Закарпаття, с. Королеве; Подністров’я, с. Лука-Врублевецька; Донеччина, м. Амвросіївка). Приблизно 40 тис. р. н. відбувся перехід до кроманьонського (нині пануючого) антропологічного типу, який десь через 20 тис. років почав розмежуватися на негроїдну, монголоїдну, європеїдну раси. За визначенням П. Андерхілла та ін. антропологів, близько 80 % європейців походять від спільних пращурів тодішньої епохи *палеоліту* (‘давнього каменю’, з якого виготовляли знаряддя праці), які 24 тис. р. н. поділилися на три основні групи. Дві з них зосередилися на землях майбутніх Іспанії та Балкан, а третя — України. Нащадки останніх переважають нині в центрі, на сході й північному заході Європейського континенту... Здебільшого то була *праісторична* (або *доісторична, дописемна, первісна*) минувшина.

А від легендарного народження Ісуса Христа прийнято — в християнських країнах — вести відлік років “нашої ери”.

Хронологія праісторії та й давньої історії досить умовна. Археологи визначають її за “атомними годинниками” (напіврозпадом вуглецю С-14 та інших радіактивних ізотопів у кістках, дереві тощо), за типологічними подібностями до якомусь уже датованих виробів, за астрономічно-календарними позначками. Останнім методом, а також датами в писемних свідченнях користуються історики. Датування минулих подій дослідники постійно уточнюють, тому наведені в цій та й в інших книгах дати певною мірою умовні.

Давня історія почалася від винайдення писемності й започаткування цивілізації (‘державності’). Вважають, що давня (“антична”) історія Європи розпочалася на теренах Греції й Італії і що вона охоплює XIII ст. до н. е. — V ст. н. е.: від облоги Трої до падіння Риму. На території України й Росії період давньої історії прийнято датувати від VII–IV ст. до н. е.: поява в Північному Причорномор’ї міст греків-колоністів та виникнення під їх впливом рабовласницької держави Скіфії. Вихід Русі на історичну арену датують здебільшого початком *середньовічної історії* (V–IX ст.), коли східні слов’яни прийняли християнство й церковну писемність.

Все ж, існування високорозвиненої давньоруської писемності засвідчено отцями церкви (“Паннонське житіє” св. Кирила) за 130 років до хрещення Русі. Згодом у слов’янських літописах і німецьких хроніках згадують язичницькі “черті і резі” та руни. Знахідки таких досить довгих й інформативних написів почали публікувати наприкінці XVIII ст. Їх знаходили на території від пониззя Ельби до Північного Кавказу [А. Готтліб, І. Гюльдештедт та ін.]. Згодом було відкрито писемність русенів-етрусків [Ф. Воланський, Є. І. Классен, О. Д. Чертков], а також величезний обсяг священних міфів, епосу та билин, легенд і переказів, казок і пісень. Можливо [А. И. Асов. Книга Велеса. — М., 2000], на рубежі XVIII–XIX століть до Санкт-Петербурга була повернена з-за кордону та частина бібліотеки київського князя Ярослава Мудрого (1019–1054), яка становила частину приданого його доньки Анни — королеви Франції. Опубліковано список назв того зібрання, відомого нині за кільканадцятьма цитатами, “Тімном Бояна” IV ст. і, вірогідно, “Патріарсями” (знаними під умовною назвою “Велесова книга”, дощечки якої знайдено 1919 р. у селі Великий Бурлюк на Харківщині). Можна погодитися з істориками й мовознавцями [Ю. П. Мирослюбов, Б. І. Яценко та ін.], що Влес-кни-

га — джерело для науки не зовсім надійне. Але це стосується багатьох писемних пам'яток минулого, створених за законами не наукової, а релігійної сфери культуротворення.

Зазначені факти призвели до того, що вже від початку XVII ст. науковці, іноземні та вітчизняні, почали вважати слов'ян більш древніми. До історіографії було залучено свідoctво вавилонського історика Бероса (350–280 рр. до н. е.) про *найдавніші у світі скіфські книги*, — за якими, напевно (записаними на звороті Золотого Руна), давньогрецькі герої-аргонавти плавали на острів Ею (перед Боспором Кімерійським; нині Керченська протока). Наприкінці XIX ст. дослідники звернули увагу на спорідненість слов'янської *Самовіли* із малоазійською *Сібіллою*. Обидвох богинь вважали хранительками Святого Письма. Греки (які вважали, що Сібілла дитина Зевса) та римляни (які упродовж V ст. до н. е. — V ст. н. е. зберігали “Книги Сібілли” як свою найбільшу святиню) тексти ті втратили. А от споріднені із ними ***Веда та Ясна (пра)слов'ян, що сягають VII–VI тис. до н. е., існують донині*** [див. публікації 1874, 1881, 2003 рр.]. Вони близькі до Святого Письма, яке мають індійські й іранські нащадки аріїв, а також до ісландських *Едд*. Монографія А. Г. Кифішина “Древнее святилище Каменная Могила. Опыт дешифровки протошумерского архива XII–III тысячелетий до н. э.” [М.; К., 2001] містить розв'язок таємниці найдавнішої в світі писемної традиції саме слов'ян: найперший літопис було започатковано на землях майбутньої України (у печерах Кам'яної Могили поблизу сел. Мирне Мелітопольського р-ну Запорізької обл.), населення якої залишається, в основному, місцевим ще від часів палеоліту. Тоді тут творив реальний праісторик Каскісім (‘Мандрівна Мураха’) — можливий прапращур і Пеласга, Атланта, аргонанта Ахілла та інших із роду Мирміксів (‘Мурахи’).

“Давня історія України” — перший навчальний посібник, що систематизує такі дані: й давно відомі, й відкриті останніми роками. Його можна вважати альтернативним до “Давньої історії України” [К., 1995]. Той офіційний підручник, написаний провідними фахівцями Інституту археології Національної Академії наук України з позиції їхньої наукової дисципліни, охоплює час від появи людини до Київської Русі включно. Факти й історіографія, на яких засновано наш посібник, в тому підручнику не розглянено; звідси — різниця двох наукових концепцій: повної та обмеженої ідеологічними настановами.

Слід підкреслити, що спроби археологів обмежити, а то й скрити відкриття істориків — явище поширене не лише в Україні. От що пише про сучасних дослідників Єгипту англійський історик Д. Рол (2002): “Такий жорсткий і дивний етикет чітко показує рівень спеціалізації й кастової обмеженості мислення, які панують в наші дні на ниві досліджень культур давнього світу. Дуже жаль, що найдосвідченіші археологи не бажають визнати, що саме цей консервативний підхід до історії, скутий усілякими обмеженнями, продиктований обережністю й спеціалізацією, і є основною причиною повільного розвитку (як фінансового, так і інтелектуального) цієї дисципліни”. Справа в тому, що археологія — це лише одна з дисциплін загальноісторичної науки. Відаючи речовинними залишками минувшини, археологи вважають себе в цій царині не тільки головними, а й єдиними, обмежуючи доступ до вивчення “своїх” пам’яток представникам інших дисциплін: лінгвістам (мовознавцям), етнографам (описувачам народів) та ін.

Проте відтворення минулого, з’ясування процесу й законів історії може бути успішним лише за умови синтезу даних усіх вищевказаних дисциплін науки історії. Особлива “методологія історичного матеріалізму” тут не обов’язкова: достатньо мати за взірць роботу слідчих-криміналістів. Фахівці — які поєднують у собі потрібні для цього хист, вишкіл, знання — трапляються рідко. Таким дослідником в Україні був В. М. Даниленко (1913–1982), співробітник ІА АН УРСР. Під час його тривалої хвороби рукопис монографії “Етногенез славян” було викрадено колегами разом із безцінним зібранням писемних пам’яток, яке починалося шумерськими табличками і закінчувалося автографами перших київських князів. Схожа доля спіткала й “Космогонію первобытного общества” (завершено 1965 р.), проте цей рукопис В. М. Даниленка вдалося знайти та видати [К., 1997; М., 1999]. Щасливіше склалася творчість російського археолога-етнографа-історика Б. О. Рibaкова, автора монографій “Язычество древних славян”, “Язычество древней Руси”, “Рождение Руси” [М., 1981, 1987, 2003] та ін.

Час і умови **закінчення давньої історії України** особливих суперечностей не викликають. Це падіння Риму в 455–491 рр., тобто кінець античної історії. Із цим періодом гіпотетично збігається певний період життя Кия, легендарного засновника Києва (334 або 430 р.). Можна погодитись на надійнішу дату — кінець династії Киян (862 р.)... Інша справа — початок історії. Його остаточно не встановлено не тільки для слов’ян, а й для європейців, для людства загалом.

Отже, давню, або античну історію Європи прийнято починати від Троянської війни, що відбулася десь в останній чверті II тис. до н. е. Причому час існування й місцезросташування Трої європейці надовго забули. Сучасні історики (насамперед археологічні розкопки Г. Шлімана — 1871–1890 рр.) поновили ту пам'ять. Проте й вони не цілком достовірні. Чи дійсно Троя була розташована на місці того пагорба малоазійського берега протоки Дарданелли, який турки називають Гіссарлик? Племена греків, які тоді почали гуртуватися в окремий народ, воювали між собою за це місто близько 1250 чи у 1030–1020 роках до нашої ери? І чи дійсно жив Гомер (Омір — ‘Сказитель’), є він автором чи лише упорядником поеми “Іліада” (від назви міста Іліон, яке після 800 р. до н. е. здійнялося на руїнах колишньої Трої)? Роки та місце життя його також втрачено. Мало того, мудрі греки не знали точно: походять вони від пеласгів чи ні?.. Така ось *вчителька життя*, тобто історія, суджена Європі та її історикам 25 останніх століть. Суджено також традицію: вважати греків зачинателями писаної історії європейської цивілізації-державності. Ця традиція освячена релігією, політикою й залежною від них наукою, — проте достовірності фактам таке освячення не додало. А факти, як ми щойно пересвідчилися, досить хиткі.

Батьком історії греки величали Геродота (484–430? рр. до н. е.). На його думку, Греція була настільки молодша від Єгипту, що навіть її боги прийшли звідтіля. Платон (427–347 рр. до н. е.), співвітчизник Геродота і *батько науки*, залишив нащадкам легенду про Атлантиду. Її розказали його прадідові жерці Єгипту, наголосивши на загибелі тієї острівної країни буцімто 10 тисячоліть тому. Дата теж легендарна, оскільки Платон був представником лише п'ятнадцятого покоління від часів Атланта, засновника своєї держави. З позиції демографії, цей родовід започатковано на межі II–I тис. до н. е. Історія Єгипту розпочалася двома тисячоліттями раніше. Трохи давніше (3400–3100 рр. до н. е.) виник Шумер, з якого прийнято нині починати історію загальнолюдської цивілізації. Наукові (а не легендарні, як для Атлантиди) датування початків інших цивілізацій-держав ненадійні. За єврейсько-грецькою Біблією, й світ виник всього лише в 3483–6984 (за підрахунками різних теологів) роках до Різдва Христового (до н. е.). Це протирічить даним біології, антропології, археології та інших наук. У протилежну крайність впадає індоарійська традиція, відводячи Золотій, Срібній, Мідній, Залізній югам (‘поколінням’) людства 4.320.000 років разом. Це також далеке від дійсності.